

'IK HEB ZEVEN JAAR GEHUILD, DAG EN NACHT'

De eenzaamheid onder niet-westerse migranten is opvallend hoog. Turkse ouderen springen daar weer bovenuit. Voor reguliere zorginstellingen blijft het lastig om deze groepen te bereiken. 'Je moet als professional bereid zijn concessies te doen.'

De 69-jarige Şerife komt zuchtend overeind. Net klaar met het gebed. Nu aan de thee. Vandaag is ze naar dagbesteding gekomen. Beter dan thuis waar de muren op haar afkomen. Natuurlijk ziet ze haar vijf kinderen en kleinkinderen nog vaak, maar toch. Sinds haar man is overleden, is het leven niet meer hetzelfde. 'Ik heb zeven jaar gehuild. Dag en nacht.' Ze pakt een kussen en knijpt 'm tegen haar buik. Zo zat ze dan.

Haar buurvrouw die haar breiwerk heeft gepakt, knikt. Ook zij is haar man verloren. Twee jaar geleden, totaal onverwacht. Op een ochtend werd hij niet meer wakker. Gelukkig wonen haar twee kinderen naast haar, maar de klap was enorm. Haar huisarts stuurde haar pas nog naar een psycholoog, maar dat wil ze niet. Ze schudt haar hoofd. 'Ik kom liever hier.'

Argwaan is groot

Vrijwilligster Türkan Çavuşoğlu, 60 jaar, knikt meelevend. Al jaren zet ze zich in voor de Turkse ouderen. Eerst bij de moskee, sinds een jaar hier. Ze organiseert

ontmoetingen, uitstapjes, leest voor uit de Koran. Dit is niet haar enige groep, op woensdag komt er nog een groep van zo'n twintig dames. Ze kent de verhalen van de gemeenschap, de verhalen van de vrouwen die ruim veertig jaar geleden naar Nederland kwamen. Families die niet van plan waren om in Nederland te blijven. Maar de realiteit pakte anders uit. 'Soms gaan de ouderen terug, maar Turkije is ook veranderd en hier zijn toch de kinderen en de kleinkinderen.'

'Er is heel veel verdriet binnen de gemeenschap', stelt Çavuşoğlu. Het contact met elkaar is voor veel vrouwen een welkome afleiding. Şerife komt graag.

'Praten, handwerken, samen eten. Ik heb nu niet zoveel hoofdpijn.' Glimlachend: 'Ik gun iedereen een Türkan.'

Toch is het niet eenvoudig om deze ouderen naar de dagbesteding te halen. De argwaan is groot, vertelt Çavuşoğlu. 'Wat gaan we daar allemaal doen? Ze begrijpen het idee van dagbesteding soms niet. Er is in het verleden veel geroemd met de pgb's. Kleine, malafide bureautjes die ten onrechte de pgb's van mensen opstreken. Juist deze kwetsbare ouderen zijn daar de dupe van geworden.'

Numan Demircan, initiatiefnemer van Stichting Zorgrecht, kent de verhalen van de gemeenschap goed. Hij weet dat er veel Turkse ouderen eenzaam en depressief thuis zitten. Teleurgesteld in het leven. Toen zijn moeder hulpbehoevend werd en naar de dagbesteding ging, kwam hij in aanraking met de Nederlandse ouderenzorg. De dagbesteding was geen succes. 'Mijn moeder zat daar maar en voelde zich – vooral door de taal – echt verloren.' De ondernemer besloot Zorgrecht op te richten; multiculturele dagbesteding. Inmiddels komen er wekelijkse Marokkaanse groepen en ook een groep eenzame autochtone ouderen weet voor een gezamenlijke maaltijd de weg te naar het centrum te vinden. 'We willen geen nieuw eilandje worden, maar bruggen bouwen tussen de verschillende culturen', voegt projectcoördinator Jacqueline de Wit toe.

Moeilijk te herkennen

Het thema eenzaamheid staat in Nederland hoog op de agenda. Het nieuwe kabinet maakt er werk van en tal van gemeenten zijn op zoek naar een werkende aanpak. Dat blijkt lastig. Eenzaamheid is een veelkoppig en subjectief monster. Uit

Onderzoek

De gezondheidsmonitoren van de vier grote steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht) laten zien dat eenzaamheid het meest lijkt voor te komen onder 65-plussers van Turkse afkomst. Gevolgd door Marokkaanse en Surinaamse ouderen. In 2000 telde Nederland ruim 92 duizend 55-plussers van niet-westerse herkomst, in 2015 is dit aantal 253 duizend. Het aantal niet-westerse allochtone ouderen zal in de komende 15 jaar verdubbelen en in 2045 meer dan verdrievoudigd zijn tot ruim 870 duizend, 15,1 procent van de totale ouderenbevolking.

De Coalitie Erbij, de nationale coalitie tegen eenzaamheid, vroeg in 2016 het Kennisplatform voor Integratie en Samenleving (KIS) om verklaringen in het wetenschappelijk onderzoek te vinden voor het hogere percentage eenzaamheidsproblematiek onder oudere migranten. Volgens de onderzoekers heeft dat 'vooral te maken met hun lage sociaaleconomische status en met chronische gezondheidsproblemen.'

eerder onderzoek van Theo van Tilburg (Vrije Universiteit Amsterdam) en Tineke Fokkema (Nederlands Interdisciplinair Demografische Instituut, NIDI) blijkt dat maar weinig interventies effectief zijn. Specifieke aanpakken voor oudere migranten, die bewezen effectief zijn, ontbreken.

Toch blijkt uit onderzoek keer op keer dat vooral bij oudere Turken en Marokkanen (ernstige) eenzaamheid tot twee keer zo vaak voorkomt als bij de oudere autochtone Nederlanders. Waar de oorzaak ligt? 'Dat is de hamvraag', zegt Tineke Fokkema. 'Daar is echt meer wetenschappelijk onderzoek voor nodig.' Indirecte en directe gevolgen van de migratie lijken een rol te spelen. Het is een complexe groep, stelt ze voorzichtig. Ze wijst op een recent onderzoek van Jolien Klok dat laat zien dat Turkse en Marokkaanse oudere migranten minder eenzaam zijn wanneer zij zich verbonden voelen met de Nederlandse samenleving of met hun eigen etnische groep.

Eerder bleek uit onderzoek ook dat professionals en hulpverleners de eenzaamheid onder deze ouderen vaak nauwelijks herkennen. Door de hechte familiebanden – ouderen gaan zelden alleen naar een arts of zorginstelling – wordt de eenzaamheid niet snel gesignaleerd. 'Daar komt bij dat deze ouderen ook niet gewend zijn om over gevoelens te praten, al helemaal niet met hulpverleners. Er zijn veel taboes binnen de gemeenschap, de vuile was hang je niet buiten.' Ook de taalbarrière helpt natuurlijk niet.

Op de bank liggen

Toch zijn er reguliere instellingen die erin slagen om migrantenouderen te bereiken. Het dagbestedingscentrum De Bijkershoek van AxionContinu in Utrecht biedt dagbesteding aan groepen Turkse en Marokkaanse ouderen. 'Eenvoudig is het niet', zegt Güler van der Wekken, manager van het dagactiviteitencentrum, ronduit. Ze stuurt zowel de Turkse, Marokkaanse als Nederlandse dagbesteding aan en ziet de verschillen dagelijks. 'Als zorginstelling moet je flexibel zijn. Je moet bereid zijn concessies te doen. Dan hebben we het over de inrichting, over hulpverleners en vrijwilligers die ook de taal spreken, over het eten. Daar moet je zin in hebben.'

De professionals moeten de achtergrond van de ouderen begrijpen. In de breedste zin van het woord. 'Anders heeft het geen zin. Turkse ouderen willen bijvoorbeeld verwend worden, ze vinden dat ze wel hun steentje hebben bijgedragen. Je ziet bij ons bijvoorbeeld ook dat een Turkse ouder zich even op de bank neerlegt. Dat zal je bij de Nederlandse ouderen niet zien. Zij zijn veel meer bezig met zelfstandig en actief blijven.

Van der Wekken is geen voorstander van de kleine zorgorganisaties die de afgelopen jaren uit de grond schieten en die zich alleen richten op cliënten met een bepaalde culturele achtergrond. 'Ik maak me zorgen over de kwaliteitscontrole bij de kleine organisaties. Ik vrees dat het daar vaak misgaat. We kennen hier ook genoeg verhalen van deze ouderen over fraude.'

Opeenstapeling van frustraties

Cultureel antropoloog Ibrahim Yerden kent de complexe situatie van de oudere migrant goed. Hij omschrijft het als een leven vol heimwee en teleurstelling. 'Een opeenstapeling van frustraties', noemt hij het. 'Dat begint al met het schuldgevoel omdat ze door de migratie naar Europa ook niet voor de eigen ouders hebben kunnen zorgen, vervolgens waren ze altijd bezig met de terugkeer. Later, met de komst van de kinderen en kleinkinderen die hier wel wortelen, ontstaat een nieuwe frustratie. Aan de Nederlandse samenleving hebben ze ook niet deelgenomen. Met het vorderen van de jaren worden ze bovendien nog meer afhankelijk van de kinderen. Ze hebben geen hobby's en later raken ze ook nog afhankelijk van de zorg.'

Hebben we het dan nog wel over eenzaamheid? Yerden: 'Oudere migranten in Nederland voelen zich overbodig, nutteloos. In de dorpen waar deze ouderen vaak vandaan kwamen, bestond het woord eenzaamheid eigenlijk niet. Mensen werkten hard en gingen lichamelijk moe slapen. Eenzaamheid is ook een product van de gemoderniseerde westerse samenleving.' Yerden gelooft niet dat de reguliere zorginstellingen de oudere migranten kunnen helpen. Hij bepleit onorthodoxe oplossingen. Volgens de antropoloog is bijvoorbeeld meer begrip voor de pendelaars nodig, voor ouderen die een deel van het jaar in het land van herkomst wonen.

'Voor veel gemeenten is dit een groot probleem. Alleen in de gemeente Haarlem spreken we over zo'n honderd pendelaars. Landelijk hebben we het over grote aantallen. Zij krijgen bij thuiskomst vaak problemen met de woningcorporaties, worden soms zelfs uit huis gezet.' Deze onzekerheid zorgt vervolgens weer voor nieuwe stress en angst over de toekomst. 'Maar willen we deze ouderen echt helpen, dan moeten we dat volgens mij oplossen.'

In Utrecht gaan de dames bij de dagbesteding aan tafel. Turkse yoghurtsoep staat vandaag op het menu. Het recept wordt uitvoerig besproken. Wat voor rijst is er gebruikt? Hoeveel? Of dit soort ontmoetingen ook door Nederlandse vrijwilligers of hulpverleners kan worden georganiseerd? De vrouwen schudden beslist hun hoofd. Nee, Nederlanders begrijpen dit niet. ■